

Institute for Research
& Planning in Higher Education

National Organization
for Educational Testing

Investigate the Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats of Virtual Higher Education Curricula

Setareh Mousavi¹

1. PhD in Curriculum Planning, Independent Researcher, Isfahan, Iran; (Corresponding Author), Email. setarehmousavi@gmail.com

Article Info

Article Type:
Research Article

Received: 2023.07.04
Received in revised form: 2023.10.07
Accepted: 2023.12.07
Published online: 2023.12.25

ABSTRACT

Objective: The purpose of this study is to examine the opportunities and threats of virtual curricula.

Methods: This research is of an applied type. In conducting this research, the SWOT qualitative approach has been used in accordance with the subject. The research community consists of a group of curriculum specialists; the designers were instructors of virtual curricula and participants of these courses (students), 40 of whom were selected by purposive sampling. Research data were collected through semi-structured interviews.

Results: Findings have shown that the most important strengths (facilitating access to the curriculum, promoting learner-centeredness in the curriculum, conducting core research, improving the quality and efficiency of teachers and creating challenges and attractiveness in the learning environment), the most important weaknesses (reducing social communication, Weak framework of elements, increasing costs, reducing teacher authority, weak evaluation and unfair evaluation), the most important opportunities (expanding educational access, investing in education, updating knowledge, expanding scientific relationships, curriculum innovation and application of education) And the most important threats (diminishing the functions of higher education, challenging professors, reducing effective goals, reducing the quality of content, increasing the level of evaluation and pessimism about the virtual curriculum.

Conclusion: Although virtual curriculums have faced challenges in design and implementation due to the lack of necessary infrastructure, but with the professional actions of educational officials, the weaknesses and challenges can be reduced in a way.

Keywords: Opportunities, Threats, Strengths, Weaknesses, Virtual Curriculum

Cite this article: Mousavi, Setareh. (2023). Investigate the Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats of Virtual Higher Education Curricula. *Higher Education Letter*, 16 (64):55-71 pages.

DOI: 10.22034/HEL.2024.709929

© The Author(s).

Publisher: Institute for Research & Planning in Higher Education & National Organization of Educational Testing

بررسی قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدهای برنامه‌های درسی مجازی آموزش عالی

ستاره موسوی

۱. دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، پژوهشگر آزاد، اصفهان، ایران؛ (نویسنده مسئول)، رایانامه: setarehmousavi@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: هدف این مطالعه، بررسی فرصتها و تهدیدهای برنامه‌های درسی مجازی می‌باشد. روش پژوهش: این پژوهش از نوع کاربردی بوده در انجام این پژوهش به تناسب موضوع، رویکرد کیفی SWOT به کار رفته است. جامعه پژوهش مشتمل بر جمعی از متخصصان برنامه درسی؛ طراحان، مدرسان برنامه‌های درسی مجازی و شرکت کنندگان این دوره‌ها (دانشجویان) بودند، که به روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۴۰ نفر از آنان انتخاب گردید. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته گردآوری گردید.
دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۳ اصلاح: ۱۴۰۲/۰۷/۱۵ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۶ انتشار: ۱۴۰۲/۱۰/۰۴	یافته‌ها: یافته‌ها نشان داده است که مهمترین قوتها (تسهیل دسترسی به برنامه درسی، ارتقای فراگیرنده محوری در برنامه درسی، تحقق پژوهش محوری، بهبود کیفی و کارآمدی اساتید و ایجاد چالش و جذابیت در محیط یادگیری)، مهمترین ضعفها (کاهش ارتباطات اجتماعی، چارچوب ضعیف عناصر، افزایش هزینه‌ها، کاهش اقتدار استاد، ضعف ارزشیابی و ارزشیابی ناعادلانه)، مهمترین فرصتها (بسط دسترسی آموزشی، سرمایه گذاری در آموزش، به روزرسانی دانش، گسترش روابط علمی، نوآوری برنامه درسی و کاربردی نمودن آموزش) و مهمترین تهدیدها (کم‌رنگ شدن کارکردهای آموزش عالی، به چالش کشیدن اساتید، کاهش اهداف کارآمد، کاهش کیفیت محتوا، سطح شدن ارزشیابی و بدبینی به برنامه درسی مجازی بوده است. نتیجه‌گیری: هر چند برنامه‌های درسی مجازی به دلیل فراهم نبودن زیرساختهای ضروری، در طراحی و اجرا با چالشهایی روبه رو شده است اما با اقدامات حرفه ای مسئولان آموزشی میتوان به نوعی ضعفها و چالشها را کمتر نمود.

کلیدواژه‌ها: فرصتها، تهدیدها، قوتها، ضعفها، برنامه درسی مجازی

استناد: موسوی، ستاره (۱۴۰۲). بررسی قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدهای برنامه‌های درسی مجازی آموزش عالی. نامه آموزش عالی، ۱۶ (۶۴)، ۵۵-۷۱ صفحه.

DOI: 10.22034/HEL.2024.709929

حق مؤلف © نویسندهگان.

ناشر: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و سازمان سنجش آموزش کشور

مقدمه

شیوع ویروس کرونا، از مهم‌ترین مخاطرات جهان امروز است و همه‌گیری این ویروس، بخش‌های گوناگون جامعه از جمله دانشگاه‌ها را درگیر کرده است. همانند هر چالشی، همه‌گیری ویروس کرونا نیز برای دانشگاه‌ها و جامعه علمی، تهدیدها و فرصت‌های بسیاری را به همراه آورده است (میرحاجی و همکاران، ۱۳۹۹) چرا که به دلیل رعایت فاصله‌گذاریهای اجتماعی، از اوایل اسفندماه نظام آموزشی کشور در بخش آموزش و پرورش و آموزش عالی به نوعی تعطیل شده‌اند. از آغاز تعطیلی مدارس و دانشگاه‌ها برای کمک به حذف این بیماری، دغدغهٔ تدوین و اجرای برنامه‌های تحصیلی برای تداوم آموزشها در منزل و در شرایط قرنطینهٔ خانگی به بزرگترین چالش نظام‌های آموزشی یعنی هم آموزش و پرورش و هم آموزش عالی تبدیل شده است. این دگرگونی‌های حاصل از شیوع ویروس کرونا و تغییرات آن در برنامه‌های درسی رسمی و غیررسمی، پژوهشگران را بر آن داشت که بر اساس رسالت تخصصی و تحصیلی خود به ارائه مفهومی نو در حوزه مطالعات برنامه درسی مباردت و رزند و عنوان " برنامه درسی مجازی " را برگزینند. با توجه به شرایط بحرانی ایجاد شده از زمان شیوع ویروس کرونا بر نظام آموزشی کشور و به تبع آن آموزش و پرورش کشور مجبور گردید که به سراغ آموزشهای مجازی و بر خط برود؛ بنابراین محقق بر آن شد که به بررسی نگرش معلمان در زمینهٔ چالش‌ها و فرصت‌های ایجاد شده در زمینه آموزش مجازی بپردازد. با وجود این که از بیش از دو هزار سال قبل تاکنون، زمینه‌های یاددهی و یادگیری در مقایسه با سایر مقوله‌ها تغییرات بسیار کمی داشته، اما امروزه به کمک فن آوری اطلاعات تحولات سریعی داشته است» (جری^۱، ۲۰۰۰، ص ۶۱). « برنامه درسی مجازی پارادایم جدیدی را پدید آورده و امکان یادگیری در هر زمینه، برای هر فرد، در هر زمان و هر مکان فراهم نموده است» (سیمنس^۲، ۲۰۱۳).

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

«برنامه‌های درسی مجازی را می‌توان در قالب چهارچوب بزرگتر منابع آزاد آموزشی دانست که به‌طور معمول به عنوان محتوای دیجیتال شده قابل استفاده و به صورت رایگان در اختیار دانشجویان و آموزگاران و محققان برای بهره‌برداری و یادگیری و آموزش و تحقیق در دسترس می‌باشند» (اسدی^۳، ۲۰۰۸، ص ۳۰). برنامه‌های درسی مجازی محیط‌های یادگیری آنلاینی هستند که در آن شرکت کنندگان می‌توانند به واسطه فعالیت‌های یاددهی و یادگیری آنلاین سهمی در ایجاد مفهوم پژوهش و منابع آموزشی داشته باشند (کوپ^۴، ۲۰۱۱). برنامه‌های درسی مجازی با شرایط بسیار انعطاف‌پذیرتر و در دسترس‌تر خود، می‌توانند تهدیدی برای استقلال و خودمختاری آموزش عالی سنتی محسوب شود (برناک و رمس^۵، ۲۰۱۲). برنامه‌های درسی مجازی شامل فیلم و سخنرانی‌هایی می‌باشد که اغلب به ۱۰ تا ۱۵ دقیقه‌ای تقسیم شده است و وظایف یادگیری آن برای کارهای فردی یا گروهی است (ابیر و میر^۶، ۲۰۱۴).

با توجه به ضرورت سازگار شدن دانشگاه‌ها و موسسات آموزشی با شیوه‌های مختلف یادگیری و طرح‌های آموزشی آنلاین و جدید جهت تضمین کیفیت در ارائه خدمات به کاربران و سازگاری با فضاهای فناوری‌ای که به صورت آنلاین رشد و توسعه می‌یابند ضروری است که پژوهش‌های آکادمیکی در خصوص تغییر و تحولات فرایند برنامه درسی در فضای مجازی صورت پذیرد (پوتره^۷، ۲۰۱۳). بررسی پیشینه موجود نشان می‌دهد در این زمینه کار جدی و آکادمیک انجام نشده است.

با توجه به اهمیت آموزش در کشور و تلاش برای نیل به اهداف توسعه ملی و رفع مشکلات، به ویژه در زمینه آموزش، به تاثیر بهره‌گیری از نظام آموزش از راه دور در یاری رساندن به کشورهای در حال توسعه پرداخته شده است. محیط جدید یادگیری، نظام چندرسانه‌ای و چالش‌های جدید پداگوژیکی برای استادان دانشگاه‌های باز و از راه دور آینده از موضوعات مهم دیگری است که در این مقاله مورد بحث قرار گرفته‌اند.

1. Jerry

2. Siemens

3. Oesd

4. Kop

5. Beránek & Remes

6. Abeer& Barak Miri

7. Pottrr

پژوهش‌های محمدی و همکاران (۱۳۹۸) عباسی و کلاری (۱۳۹۹) شریفی، فتح آبادی، شکری و پاکدامن (۱۳۹۸) شفیع و صفوی (۱۳۹۸) صابری و شریف زاده (۱۳۹۸). داوون^۱ (۲۰۲۰) کیم^۲ (۲۰۲۰) موتوپرساد، ایسواریا، ادتیا و جا^۳ (۲۰۲۱)، بلک، فردیک و تامسون^۴ (۲۰۲۱) به پژوهش در راستای برنامه‌های درسی مجازی پرداختند، با توجه به اهمیت برنامه‌های درسی مجازی در آموزش عالی امروز و به منظور تسهیل نگاه راهبری به این دوره‌ها در بستر آموزش عالی ایران، در این پژوهش تلاش بر آن است که با بررسی پرسش‌هایی از پیش طراحی شده، آینده برنامه درسی آموزش عالی با توجه به تحولات در برنامه‌های درسی مجازی مورد بررسی قرارگیرد و روش‌هایی که از طریق آن موفقیت‌ها و چالش‌ها، تهدیدها، فرصت‌هایی را که برای آموزش عالی ایجاد می‌کنند را مشخص نماید.

روش پژوهش

با توجه به ماهیت توصیفی و اکتشافی موضوع مورد بررسی و ضرورت کشف جزئیات ظریف و اطلاعات عمیق در زمینه موضوع مورد مطالعه در رابطه با نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای برنامه درسی مجازی از دیدگاه اساتید، در این مطالعه با تکیه بر روش مورد کاوی و تحلیل محتوای کیفی، نظرات افراد صاحب‌نظر درگیر با موضوع استفاده شد و بر این اساس روش پژوهش حاضر کیفی است و با رویکرد SWOT^۵ می‌باشد. مدل SWOT مدلی از سری مدل‌های تصمیم‌گیری است که در جهت تعیین استراتژی و راهبرد بلندمدت یا کوتاه‌مدت و ایجاد تصمیمات بزرگ و کلیدی در باب مسائل و موضوعات مختلف طراحی شده است. شامل ارزیابی محیط بیرونی و درونی است (فلاح حقیقی، رمضان پور، میرترابی و بیژنی، ۱۳۹۹).

به‌طور کلی، جامعه آماری تحقیق حاضر شامل افرادی است که در برنامه‌های درسی مجازی در دوران کرونا در فرایند ارائه خدمات آموزشی قرار داشته‌اند. از این رو، به منظور جمع‌آوری داده‌ها برای پاسخ به سوالات پژوهشی از سه گروه از افرادی که در این مواجهه آموزشی، عملاً فرآیند آموزشی را در این دوره‌ها، تجربه کرده‌اند استفاده می‌شود. گروه اول شامل متخصصان برنامه درسی؛ گروه دوم اساتید برنامه‌های درسی مجازی و گروه سوم شامل دانشجویان دکتری است که در این دوره آموزشی شرکت کرده‌اند را شامل می‌شود. بر این اساس، از بین جامعه پژوهش، ۴۰ نفر (۱۴ نفر از متخصصان برنامه درسی؛ ۱۵ نفر از اساتید برنامه‌های درسی مجازی و ۱۱ نفر دانشجویان دکتری) با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند به عنوان نمونه آماری انتخاب گردیدند. روش نمونه‌گیری اولیه برای انتخاب صاحب نظران و متخصصان، اعضای هیات علمی و اعضای کمیته‌های بازنگری برنامه‌های درسی در این پژوهش، هدفمند بوده است (کرسول^۶، ۲۰۰۷). در این تحقیق از روش تحلیل محتوای کیفی و از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته به منظور گردآوری داده‌ها جهت شناسایی مقوله‌ها بر مبنای مدل SWOT بهره گرفته شده است. به منظور تعیین روایی داده‌های کیفی از روش چک کردن^۷ اعضا استفاده شده است و پایایی فرم مصاحبه با قرار دادن خلاصه مطالب و مقوله‌های تعیین شده در اختیار سه نفر آگاه به روش‌های پژوهش کیفی و اعمال نظرهای آنان بررسی شده است. در تحقیق حاضر، از روش تحلیل داده‌های کیفی (کدگذاری باز و محوری) استفاده شده است. اطلاعات گردآوری شده ابتدا دسته بندی و سپس به شیوه مقوله بندی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

داده‌ها همزمان و در طول مدت زمان جمع‌آوری با روش تحلیل محتوای کیفی مرسوم تحلیل شدند. بدین منظور؛ نخست متن مصاحبه جهت بدست‌آوردن بیش و درک کامل محتوا و داده‌های درون آن چندین بار مطالعه شد. سپس واحدهای معنایی براساس هدف و سوال پژوهش مشخص شدند. بعد از آن، نکات و عناوین مهم متن به صورت کد باز با در نظر گرفتن محتوای پیدا و پنهان از درون آن استخراج شدند. کدها براساس تفاوت‌ها و شباهت‌های شان دسته‌بندی شده و کدهای با مفهوم مشترک، در یک طبقه قرار گرفته و نام‌گذاری شدند. با انجام هر مصاحبه جدید این امکان شکل می‌گرفت که طبقه‌های قبلی بازنگری و حتی ادغام یا طبقه جدیدی ایجاد گردد. تحلیل اطلاعات نیز با اتکا به روش

1. Dhawan

2. Kim

3. Muthuprasad, Aiswarya, Aditya., & Jha

4. Black, Ferdig & Thompson

5. SOWT :Strength /Weakness/Opportunity/Treat

6. Creswell

7. Members check

تحلیل مضمون در دو مرحله انجام شد. مرحله اول استخراج عبارات و مضامین پایه‌ای بود و در مرحله دوم مضامین سازمان دهنده و فراگیر از مضامین پایه‌ای به دست آمدند.

یافته‌ها

قوت‌های برنامه‌درسی مجازی

با توجه به کاربست رویکرد تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، مفاهیم اصلی و فرعی قوت‌های برنامه‌درسی مجازی با توجه به نظر مصاحبه شونده‌گان، شناسایی و دسته بندی شده است:

قوت‌های برنامه‌درسی مجازی

با توجه به کاربست رویکرد تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، مفاهیم اصلی و فرعی قوت‌های برنامه‌درسی مجازی با توجه به نظر مصاحبه شونده‌گان، شناسایی و دسته بندی شده است:

جدول ۱: مفاهیم اصلی و فرعی مرتبط با قوت‌های برنامه درسی مجازی

سازمان دهنده	فراگیر	مضمون پایه	مصدق
<ul style="list-style-type: none"> -انعطاف پذیری -به صرفه بودن -بستری همیشه در دسترس 	<ul style="list-style-type: none"> تسهیل دسترسی به برنامه درسی 	<ul style="list-style-type: none"> -محدودیت زمانی کمتر، -محدودیت جسمی کمتر، -قابل کاربست برای افراد شاغل، امکان - شرکت افراد دارای محدودیت مالی، - هزینه محدود استفاده، -امکان استفاده همزمان کاربران متعدد 	<p>در برنامه های درسی مجازی فراگیران فارغ از هر سنی در دوره حضور می‌یابند و آموزش می‌بینند(مصاحبه کنندگان ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۶). برنامه‌های درسی مجازی از این نقطه قوت برخوردارند که نیاز به حضور فیزیکی فراگیران در مکان خاصی نیست و در این برنامه‌ها، فراگیران دارای بیماریهای جسمی و یا به علت شیوع بیماری واگیر داری مثل کرونا، می‌توانند شرکت نمایند(مصاحبه شونده‌گان ۲، ۶، ۷و۸). برنامه‌های درسی مجازی با توجه به هزینه‌های آموزش حضوری هزینه محدودی را شامل می‌شود(مصاحبه کنندگان ۵، ۷، ۱۳).</p>
<ul style="list-style-type: none"> -یادگیری مبتنی بر علاقه -یادگیری فعال -رعایت تفاوت‌های فردی 	<ul style="list-style-type: none"> ارتقای فراگیرنده محوری در برنامه درسی 	<ul style="list-style-type: none"> -امکان افزایش اختیارات فراگیران، - حضور اختیاری یادگیرندگان، -امکان تعیین فعالیتهای یادگیری توسط فراگیر، -شرکت فعالتر فراگیران در فعالیتهای کلاسی، -توجه به نیازهای یادگیرندگان، -امکان انجام تکالیف در زمان دلخواه. 	<p>برنامه‌های درسی مجازی، به فراگیران قدرت بیشتری در انتخاب موضوعات ارائه شده برای ارائه بر اساس علائق و توانایی‌های آنها می‌دهد و فراگیرانی که در برنامه‌های درسی مجازی شرکت می‌کنند، دارای اختیار در انجام فعالیتهای یادگیری در زمان دلخواه خود و نیز در بازه زمانی گسترده تر هستند و هر فراگیری مسئول یادگیری خود بوده و هدف یادگیری خود را تعیین می‌نماید(مصاحبه شونده شماره ۳، ۶، ۵).</p>
<ul style="list-style-type: none"> -بینش و نگرش پژوهش‌محور. -فعالتهای یاددهی یادگیری پژوهش محور -یادگیری مادام العمر 	<ul style="list-style-type: none"> تحقق پژوهش محوری 	<ul style="list-style-type: none"> -بسط روحیه پژوهش، - طراحی فرصتهای یادگیری(حل مساله، کاوشگری و.. مبتنی بر پژوهش، -توجه به فعالیتهای پژوهشی فراگیران -تاکید بر آموزش مهارتها -آموزش خلاق و کارآفرینانه 	<p>برنامه‌های درسی مجازی برای همه فراگیران این امکان را فراهم ساخته است که در فعالیتهای یادگیری پژوهش محور شرکت کنند و مهارتهای پژوهشی اساتید و فراگیران رشد یابد (مصاحبه شونده‌گان ۵، ۹، ۱۰) بروندهای حاصل از این برنامه‌های درسی مجازی، فراگیرانی خواهند بود که از مهارتهای پژوهشی و یادگیری مستقل برخوردارند (مصاحبه شونده‌گان شماره ۲ و ۹)</p>

<p>برنامه‌های درسی مجازی قادرند به اساتید کمک کنند که به طور مستمر دانش تخصصی خود را به روز کنند و شرکت در این دوره‌ها خود نیز دانش افزایشی است(مصاحبه شوندگان شماره ۱ و ۸). اساتیدی که برنامه‌های درسی مجازی خود ارائه می‌کنند می‌توانند با پگیری و کارآمدی حرفه‌ای در عرصه ملی و بین‌المللی مطرح گردند(مصاحبه شوندگان ۱، ۳ و ۵). برنامه‌های درسی مجازی فعالیتهای یاددهی یادگیری غیر منعطف را به حاشیه رانده و بر اساس نیازهای فراگیران، برنامه‌های درسی مجازی را ارایه می‌دهند(مصاحبه شوندگان شماره ۱ و ۱۰).</p>	<p>-فراهم آوردن امکان دانش افزایشی مستمر اساتید در زمینه های مهارتی، - بهبود سواد اطلاعاتی و دانش فناورانه اساتید، -تکثر و تنوع بخشیدن به شیوه های یاددهی- یادگیری، -کمک به فعال نمودن مهارتهای شناختی و فراشناختی فراگیران</p>	<p>-توسعه حرفه‌ای اساتید -نوآوری در روشهای یاددهی یادگیری -تسلط بر آموزه های روانشناسی تربیتی</p>
<p>یک معلم موفق از سبک‌های سنتی یادگیری در کنار ابزارهای صوتی و تصویری به‌روز بهره می‌برد و به این‌ترتیب کلاس را به محیطی مفید با افزایش تعامل تبدیل می‌کند (مصاحبه شوندگان ۵ و ۶). برنامه‌های درسی مجازی دارای این ویژگی هستند که پیش‌نیازی لازم ندارند و اجباری نیست که حتماً یک دوره را بگذرانید تا در آن شرکت بکنید(مصاحبه شوندگان ۵ و ۱۱). ارایه برنامه‌های درسی مجازی توسط دانشگاه‌های بزرگ و عقب‌نماندن دانشگاه‌های دیگر، نوعی رقابت سالم آموزشی را در میان دانشگاه‌ها در عرصه آموزش عالی به وجود می‌آورد(مصاحبه شوندگان ۸ و ۱۱).</p>	<p>-محیط یادگیری پویا، - تسهیل تلفیق محتوای آموزشی، -تنوع و جذابیت بیشتر فعالیتهای یادگیری، -امکان شکل گیری رقابت سالم در بین دانشگاه ها، -امکان جذب یادگیرندگان علاقه مندتر</p>	<p>جو آموزشی خلاق نوآوری در برنامه‌ریزی درسی حمایت از فراگیران خلاق</p>

ضعفهای برنامه درسی مجازی:

با توجه به کاربست رویکرد تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، مفاهیم اصلی و فرعی ضعف‌های برنامه‌درسی مجازی با توجه به نظر مصاحبه شوندگان، شناسایی و دسته بندی شده است:

جدول ۲: مفاهیم اصلی و فرعی مرتبط با ضعفهای برنامه درسی مجازی

مصدق	مضمون پایه	فراگیر	سازمان دهنده
<p>در برنامه‌های درسی مجازی، با توجه به ارایه آن لاین یاددهی یادگیری، تعامل چهره به چهره که بیشترین تاثیر را در آموزش دارد یافت نمیشود(مصاحبه شوندگان شماره ۳، ۹، ۱۲ و ۱۴). برنامه‌های درسی مجازی از ارتباطات واقعی در دنیای واقعی جدا شده و فراگیران را در فضایی صوری قرار میدهد(مصاحبه شوندگان شماره ۱ و ۷). «مکانیکی و شدن آموزش از نتایج برنامه‌های درسی مجازی می‌باشند که پویایی روش یاددهی- یادگیری را می‌کاهد»(مصاحبه شوندگان شماره ۷).</p>	<p>-عدم حضور فیزیکی، -عدم امکان تعامل چهره به چهره فراگیران و اساتید -امکان جدا شدن از ارتباطات واقعی دنیای بیرون -امکان کاستن از انعطاف پذیری روش یاددهی- یادگیری- اجرای فعالیتهای به صورت صرفاً مجازی نه در دنیای حقیقی -کاهش فعالیتهای گروهی</p>	<p>امکان کاهش ارتباطات اجتماعی</p>	<p>-کاهش کیفیت تعاملات اجتماعی -فعالتهای یاددهی یادگیری غیرپویا</p>
<p>برنامه‌های درسی مجازی در قیاس با برنامه‌های درسی حضوری از چهارچوب منظمی برخوردار نیستند(مصاحبه شوندگان ۱۰، ۱۷). توجه بیش از حد به خواسته های فراگیران، و کم‌رنگ شدن اقتدار استاد، سبب می‌شود که فراگیران خیلی از موضوعات را ادامه ندهند کلاس درس را جدی نگیرند(مصاحبه شوندگان ۶، ۱۱). «در برنامه‌های درسی مجازی از یادگیری هایی مبتنی بر بحث و تامل که در حین تدریس و در تعامل با دانشجویان و استاد صورت می‌گیرد خبری نیست»(مصاحبه</p>	<p>- به دلیل تازگی فاقد چهارچوب منظم، آمدگی محدود بخشی از اساتید در طراحی عناصر برنامه‌های درسی مجازی -امکان گسترش ناهمخوانی و سستی در همخوانی درونی عناصر -امکان اعطای اختیار بی حد و حصر به</p>	<p>امکان چارچوب ضعیف عناصر برنامه های درسی</p>	<p>-عدم بسترسازی علمی -ساختار ضعیف -کم‌رنگی جایگاه یادگیری فعال</p>

		<p>فراگیران و سست شدن فرایند آموزش - کاهش یادگیری فعال و گوش دادن فعال - زمینه ساز کاهش حضور فراگیران در حین آموزش</p>	<p>شونده ۷).</p>
<p>- هزینه بالا - نبود بسته‌های مناسب مجازی - کاهش عدالت آموزشی</p>	<p>امکان افزایش هزینه های مادی و زمانی برنامه درسی برای فراگیران و اساتید</p>	<p>هزینه بردار بودن برنامه درسی مجازی از نظر زمانی - هزینه بر بودن برنامه درسی مجازی- هزینه- دار بودن آموزش و یادگیری برای فراگیران- امکان بروز چالشهای اقتصادی تولید محتوای الکترونیکی و نرم افزارهای آموزشی- کاهش حضور بخشی از فراگیران به دلایل مادی و اقتصادی</p>	<p>تولید محتواهای چند رسانه ای و استفاده مستمر از اینترنت هزینه های آموزش را به خصوص برای عده ای از فراگیران افزایش میدهد(مصاحبه شوندهگان ۴، ۸، ۹، ۱۲، ۱۳) و ارایه آنها ارزان و ناچیز برای استفاده کنندگان می باشد(مصاحبه شوندهگان ۱۲، ۱۳) تدوین و اجرای برنامه‌های درسی مجازی زمان زیادی از اساتید میگیرد و استاد مرتباً باید در فضای اینترنت حضور و به تولید پردازد(مصاحبه شونده شماره ۹).</p>
<p>- کم توجهی به ارزشیابی مهارتها - تمرکز بر سطوح پایین- شناختی(یادگیری)</p>	<p>امکان عدم سنجش مهارتهای شناختی و فراشناختی</p>	<p>- امکان حذف ارزشیابی کیفی - عدم تحقق یادگیری فعال کاهش مهارت- های تفکر انتقادی و تجزیه و تحلیل مطالب - انتزاعی و مشکل آفرین بودن محتوای ارایه شده- خطر کاهش مهارت‌های سطح بالای شناختی و فراشناختی و - کاهش فعالیتهای گروهی</p>	<p>مصاحبه شوندهگان شماره(۲، ۶، ۹، ۱۳) بر این باور بودند که در ارزشیابی فراگیران در برنامه‌درسی مجازی، ارزشیابی کیفی مدنظر قرار نمی‌گیرد و به همین دلیل یادگیری عمیق و فعال محقق نمی‌شود. برنامه‌های درسی مجازی موجب شده است فراگیران کمتر در فعالیتهای فکری و تحلیلی درگیر شده و مشارکت نمایند در نتیجه امکان ارزشیابی مهارتهای شناختی و فراشناختی مطرح نیست(مصاحبه شوندهگان شماره ۲، ۵، ۱۱).</p>
<p>- کم‌رنجی جایگاه اساتید - ناآگاهی فراگیران - کاربست انعطاف ناپذیر نوآوریهای آموزشی</p>	<p>کاهش اقتدار و استقلال اساتید</p>	<p>- کاهش ارتباطات صمیمی ، به حاشیه رفتن سواد استاد ، عدم ارایه موضوعات بر اساس قابلیت مداخله نادرست فراگیران - مکانیکی تدریس - محدودیت در نوآوریهای آموزشی اساتید - محدود شدن روشهای تدریس و انطباق ناخواسته اساتید با این چارچوبها</p>	<p>بر طبق دیدگاه مصاحبه شوندهگان(۶، ۱۳، ۱۴) در برنامه‌های درسی مجازی ممکن است به دلیل عدم ارتباط نزدیک با فراگیران، مدرس نتواند موضوعات را بر اساس قابلیت های دانشجویان و توانایی های آنها ارایه نماید و این امر سبب می گردد که یادگیری در فراگیران صورت نگیرد. برنامه‌های درسی مجازی ممکن است سبب شوند که آموزش و شیوه تدریس دانشگاه های بین المللی و مطرح بر دانشگاه های کشورهای در حال توسعه به صورت تحمیلی به نظام آموزشی تزریق شوند(مصاحبه شوندهگان ۹، ۱۰).</p>
<p>- به حاشیه رفتن عنصر ارزشیابی - ارتباطات ضعیف - نبود شاخصهای مشخص</p>	<p>ضعیف شدن چارچوب و روند ارزشیابی</p>	<p>- امکان عدم سنجش مداوم فراگیران - کم‌رنگ شدن ضوابط ارزشیابی - امکان میسر نبودن بازخورد کامل استاد به فراگیران - امکان مشکل بودن ارزشیابی به دلیل عدم امکان یکسان سازی فعالیتهای یادگیری</p>	<p>از نگاه بعضی از مصاحبه شوندهگان، ارزشیابی در برنامه‌درسی مجازی ممکن است خیلی مداوم انجام نگیرد. ارزشیابی ها قاعده مند نیستند، یعنی هر کسی هر جوری خواست توانسته کار بکند(۳، ۹). از دید مصاحبه شوندهگان(۴، ۸، ۱۱) فراگیران به لحاظ ارزشیابی تنها در کویزها شرکت می کنند و به خاطر تعداد زیاد فراگیران و فرصت اندک اساتید، امکان بازخورد کامل از سوی استاد برای فراگیر میسر نمی‌باشد. بر طبق دیدگاه مصاحبه شونده شماره ۶، «ارزشیابی از فراگیران در برنامه‌درسی مجازی به دلیل اینکه همه فراگیران یک مسیر راطی نمی‌کنند و همه یک تکلیف آسان را انجام نمی‌دهند مشکل می باشد.»</p>

-امکان بی اصالتی فعالیتهای یادگیری -کمرنگی ارزشیابی در تمام مراحل -محدودیت انتخاب شیوه ارزشیابی	امکان ارزشیابی ناعادلانه	-امکان انجام دادن فعالیتهای یادگیری توسط فردی به غیر از فراگیر -امکان نامرئی بودن و شناخته نشدن دقیق فرد ارزشیابی شونده-محدود شدن نظارت بر رویه‌های ارزشیابی،-محدود شدن ارزشیابی به شیوه‌هایی محدود و -عدم سنجش فراگیران با توانمندیهای مختلف	بر طبق نظر مصاحبه شونده‌گان شماره، ۵، ۱۲ و ۱۳ تشخیص اینکه خود فراگیر، تکالیف ارزیابی را انجام داده یا خیر، از جمله مشکلات ارزیابی در برنامه درسی مجازی می باشد و از دید مصاحبه شونده شماره ۱۲، «اینکه آیا اصلا فراگیر در دوره شرکت داشته یا خیر، از نقاط ضعف برنامه درسی مجازی محسوب می گردد.»
--	-----------------------------	---	--

فرصت‌های برنامه درسی مجازی

با توجه به کاربست رویکرد تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، مفاهیم اصلی و فرعی فرصت‌های برنامه درسی مجازی با توجه به نظر مصاحبه شونده‌گان، شناسایی و دسته بندی شده است:

جدول ۳: مفاهیم اصلی و فرعی مرتبط با فرصت‌های برنامه درسی مجازی

سازمان دهنده	فراگیر	مضمون پایه	مصادق
-در دسترس -کاربست در موسسات آموزش عالی -بسط محتوای علمی -مدیریت زمان و هزینه	کمک به گسترده تر دسترسی آموزشی	-گسترده تر نمودن آموزش عالی -افزایش تعداد فعالان -دسترسی به آموزش عالی بدون حضور فیزیکی - آموزش با کمترین هزینه - آموزش عالی برای فارغ التحصیلان-رشد دموکراسی -افزایش دسترسی همگان - فراگیرتر نمودن جامعه آموزش عالی- توسعه کمی و کیفی آموزش عالی -مزیت های از نظر مسافت و هزینه برای افراد- شکل گیری جامعه اطلاعاتی	بر طبق دیدگاه مصاحبه شونده‌گان شماره (۳، ۵)، برنامه درسی مجازی قادرند آموزش عالی را گسترده تر کنند و حجم آنرا افزایش دهند و تعداد فعالان در آموزش عالی را زیادتر نماید. بر طبق دیدگاه برخی از مصاحبه شونده‌گان این برنامه های درسی مجازی، زمینه دسترسی به آموزش را برای همه افراد فراهم می‌کند(مصاحبه شونده‌گان ۷، ۱۲). از دید مصاحبه شونده‌گان (۵، ۱۰) در برنامه- های درسی مجازی، حتی کسانی که سالهاست که از دانشگاه دور شدند، این موقعیت برایشان فراهم می شود که می توانند فراگیران متناسب با شرایط از این دوره ها استفاده کنند. برنامه‌های درسی مجازی فرصت توجه به تفاوت‌های در آموزش عالی را بسط میدهند(مصاحبه شونده‌گان ۱۱، ۱۳).
-اشتغال زا بودن برنامه‌های درسی -درآمد زایی -رویکرد انعطاف پذیر برای شاغلین	سرمایه گذاری برنامه درسی مجازی	-تنوع در فرصتهای شغلی -ملاحظه نمودن آموزش مجازی به عنوان سرمایه - ارتقای جایگاه کشور در اقتصاد دانش بنیان- ارتقای جایگاه کشور در درآمدزایی و گردش مالی - صرفه جویی در هزینه ها -انتفاع مالی برنامه‌های درسی مجازی - شکل گیری کارآفرینی پرداختن به اشتغال و تحصیل به طور همزمان	بر طبق دیدگاه برخی از مصاحبه شونده‌گان، با ظهور برنامه‌های درسی مجازی، برنامه‌های درسی مجازی فرصت ایجاد میکند که انعطاف پذیری در مشاغل را نیز به همراه دارد. (مصاحبه شونده‌گان ۱، ۳، ۹). با واسطه برنامه‌های درسی مجازی در بحث هزینه های آموزشی برنامه های درسی رسمی حضوری، صرفه جویی قابل ملاحظه‌ای خواهد شد(مصاحبه شونده‌گان ۴، ۱۳). بر طبق دیدگاه مصاحبه شونده‌گان شماره، (۳، ۱) اگر از فرصت هایی که برنامه‌های درسی مجازی ایجاد کرده است استفاده شود می توان سرمایه گذاری راه انداخت. به برنامه- های درسی مجازی به عنوان سرمایه گذاری نگرسته خواهد شد که به درآمدزایی آموزش عالی کمک خواهد نمود(مصاحبه شونده‌گان ۴، ۶).
-سواد رسانه ای -سواد اطلاعاتی -دانش افزایی اساتید -نوآوری آموزشی	کمک به روزآمد بودن سواد و دانش فناورانه و	-بهره مند شدن از انبوهی از داده ها-بهره مند شدن از از منابع چندرسانه‌ای - توزیع گسترده سواد اطلاعاتی- رشد تکنولوژی آموزشی- به چالش کشاندن اساتید و فراگیران -ترغیب اساتید و فراگیران به یادگیری جدید - به روزآمد شدن اساتید -حرکت در مرز دانش- ارتقای	با استفاده از برنامه‌های درسی مجازی می توانید از منابع چندرسانه ای که در اختیار گذاشته اند بهره گرفت و به انتخاب از میان آنها برای نوآوری در فعالیتهای یاددهی و یادگیری خود پرداخت (مصاحبه شونده‌گان ۵، ۱۱، ۱۴). بر طبق دیدگاه مصاحبه شونده ۱۳ « برنامه‌های درسی مجازی به ارتقای سطح علمی و تسهیم دانش کمک کرده‌اند.» بر طبق دیدگاه مصاحبه شونده ۲ « برنامه‌های درسی مجازی سبب می شوند که با توجه به پیشرفت فناوریهای آموزشی،

	یادگیری	علمی- نوآوری محتوا- نوآوری یادگیری	آگاهی اساتید نوین باشد» و «از این طریق در مسیر دانش پیش میروند» (۹).
<p>-بین المللی سازی آموزش عالی</p> <p>-تعاملات علمی</p> <p>-شبکه علمی</p>	<p>گسترش</p> <p>ارتباطات</p> <p>علمی</p> <p>اساتید</p>	<p>-بسط حضور اساتید در سمینارهای و وبینارهای مجازی</p> <p>- آشنایی اساتید دانشگاههای مختلف با یدیدگر دهم اندیشی های مجازی</p> <p>- تسهیم دانش و تجارب اساتید در فضای مجازی</p> <p>- ارتباط علمی دانشجویان با همتایان و اساتید سایر کشورها</p>	<p>بر طبق مصاحبه شونده ۷ «می توان در راستای بین المللی کردن برنامه های درسی، دانشجویان خارجی بیشتری را جذب سیستم خود نماییم.» در حقیقت، آموزش عالی جنبه بین المللی پیدا نموده و اساتید آن ها در سطح بین المللی مطرح خواهند شد (۷، ۹، ۱۰). مصاحبه شونده شماره ۴ معتقد بود «از طریق برنامه‌های درسی مجازی می توان، طرح های آموزشی فراملی خود را گسترش دهند.» «دانشجویان با همتایان و اساتید سایر کشورها و دانشگاه ها ارتباط علمی برقرار می نمایند.» (مصاحبه شونده ۳).</p>
<p>-بازنگری و تغییر مستمر برنامه های درسی</p> <p>-رویکرد مشارکتی</p> <p>-تعدیل و اصلاح ساختاری</p>	<p>بازنگری و نوآوری برنامه درسی</p>	<p>-تمرکززدایی آموزش-نوآوریهای برنامه درسی</p> <p>-ایجاد پویایی در آموزش -تعدیل ساختار ها-ارایه دوره های دانش افزایی به صورت مجازی-ارتقای کیفیت برنامه درسی-بهره گیری از سرمایه های دانشگاهی بر بهبود زیرساختها-ایجاد رقابت سازنده بین اساتید -بهره گیری از تخصص و تواناییهای موجود دانشگاهی -عمل نمودن دانشگاه در نقش بازاریاب، رشد بهره وری آموزشی- فراهم ساختن زمینه مشارکت بیشتر فراگیران</p> <p>-افزایش علاقه درونی و احساس نیاز فراگیران -بهبودی و به روزرسانی مستمر محتوا -بهره گیری از روش تدریس مبتنی بر فاوا</p>	<p>مصاحبه شونده شماره ۹ معتقد است «برنامه‌های درسی مجازی آموزش عالی را از حالت رسمیت و تمرکزی که دارد خارج ساخته و غیرمتمرکزتر می نمایند.» و فرصتهای متنوعتری را برای دانشجویان درباره نحوه دریافت. (۹، ۴، ۱۲)</p> <p>مصاحبه شونده (۱۲) معتقد است «برنامه‌های درسی مجازی می توانند موجب بازنگری و تغییر سازنده در برنامه درسی، و نیز انعطاف در برنامه آموزش عالی شوند.» بر طبق دیدگاه مصاحبه شونده ۴ «برنامه‌های درسی مجازی اهداف کلان توسعه ای که در برنامه ها هست می تواند بیشتر کند» و می تواند سبب پیامدهای مثبتی در ساختار برنامه های درسی آموزش عالی گردند (مصاحبه شونده ۱۰، ۸، ۱۰). کیفیت برنامه درسی ارتقا می یابد و برنامه درسی مجازی با نیازهای یادگیرندگان از تطابق بیشتری برخوردار خواهد بود (مصاحبه شونده ۶، ۱۰). در صورت استفاده از برنامه‌های درسی مجازی، دانشگاه در نقش بازاریاب برای جذب فراگیران عمل خواهد نمود (مصاحبه شونده ۹، ۲).</p>
<p>-خودآگاهی و خودکارآمدی</p> <p>-انعطاف و نوآوری</p> <p>ارزشیابی -رویکرد سازنده گرا در ارزشیابی</p>	<p>تسهیل</p> <p>ارتقای کارایی</p> <p>روش های ارزشیابی</p>	<p>-تسهیل خود ارزیابی هم در اساتید و هم در فراگیران-</p> <p>امکان انجام روش های متنوع و متفاوت ارزشیابی- امکان ارزشیابی تشریحی- طراحی ارزشیابی های مهارت محور و بسط کیفی نه صرفا کمی</p>	<p>برنامه‌های درسی مجازی امکان نوآوری در روش های ارزشیابی را فراهم می کنند (۵، ۷، ۹). «برنامه‌های درسی مجازی در ارزشیابی تشریحی هم وارد خواهند شد و به درجه بندی کامپیوتری تکالیف باز پاسخ می پردازند» (مصاحبه شونده ۲). برنامه‌های درسی مجازی امکان خودارزیابی دانشجویان را فراهم می نمایند (مصاحبه شونده ۱۲، ۱۰، ۳).</p>
<p>-رویکردی عمل محور</p> <p>-مهارتهای زندگی و حل مسئله</p> <p>دانش اجتماعی</p>	<p>امکان کاربردتر نمودن آموزش</p>	<p>- شکل گیری فراشایستگی همیشگی در فراگیران-کمک به بسط دانش و مهارتهای عملی فراگیران- بسط انعطاف فکری فراگیران - کاهش کمی گرایی-فراهم نمودن محیط های واقعی تر برای آموزش عالی- ارایه دوره های مهارت آموزی توسط برنامه درسی مجازی- حل مسایل جامعه توسط برنامه درسی - مهارت آموزی، بسط پژوهش محوری در ارزیابی</p>	<p>ارایه برنامه‌های درسی مجازی، تسهیم دانش صورت نمی گیرد، بلکه نوعی فراشایستگی و ابرشایستگی در فراگیران شکل می گیرد که تا آخر مسیر همواره با آنها می ماند و با خود به همراه خواهند داشت (مصاحبه شونده ۱۱، ۱۴). پیامدهای حاصل از این برنامه های درسی مجازی، فراگیرانی خواهند بود که از توانمندیهای فناوری و کارآفرینی موثری دارند (مصاحبه شونده ۵، ۱۲). می توان به فراگیران یاری نمود که ذهنشان بازتر شود و خلاقیت داشته باشند. نوآوری خیلی مهم است که به فراگیران اجازه بدهیم که همواره بشوند و فقط استفاده کننده محتوا نباشند و برنامه درسی مجازی با درگیر نمودن حواس متعدد فراگیران قابلیت های وی را بسط میدهد. خلاق بودن و انعطاف پذیر بودن می- تواند کمک کند که برنامه‌های درسی موثری داشته باشیم (مصاحبه شونده ۴، ۸).</p>

تهدیدهای برنامه‌درسی مجازی

با توجه به کاربست رویکرد تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، مفاهیم اصلی و فرعی تهدیدهای برنامه‌درسی مجازی با توجه به نظر مصاحبه‌شوندگان، شناسایی و دسته‌بندی شده است:

جدول ۴: مفاهیم اصلی و فرعی مرتبط با تهدیدهای برنامه‌درسی مجازی

سازمان دهنده	فراگیر	مضمون پایه	مصادق
- کاهش مشارکت دانشجویان - پایین آمدن جایگاه پژوهش - کاهش منابع معتبر علمی - رقابت غیرعلمی	کمرنگ شدن کارکردهای آموزش عالی	- استقبال محدود دانشجویان از فعالیتهای آموزشی و پژوهشی مصوب - آسیب رسیدن به جایگاه پژوهشی آموزش عالی - ساختاردهی مجدد ناکارآمد نظام آموزش عالی - بی رونق شدن چاپ و انتشارات محتوای درسی - امکان آسیب رسیدن به شهرت و اعتبار دانشگاه‌ها	اگر قضیه به نحوی باشد به دلیل شرایط فراگیران سراغ دوره های حضوری نرفته و سراغ برنامه‌های درسی مجازی بروند، آموزش عالی متضرر می- شود (مصاحبه شوندگان ۳، ۵). «ضعف برنامه‌های درسی مجازی در اصول طراحی آموزشی و کیفیت پایین دوره های ارایه شده، ممکن است سبب آسیب به اعتبار دانشگاه‌ها و جایگاه علمی آن‌ها شود و از طرفی دیگر، به کارکرد پژوهشی دانشگاه می‌تواند آسیب برساند.» (مصاحبه شونده شماره ۵).
- کاهش حرمت اساتید - فرسودگی شغلی اساتید - کاهش مسئولیت پذیری - کاهش علاقه و خلاقیت	به چالش کشیده شدن اساتید	- کاهش اقتدار استادی، عدم توالی زمانی دروس - کمرنگ شدن مرجعیت اساتید - عدم آمادگی برخی از اساتید کاهش انگیزش شغلی برخی اساتید - استرس و اضطراب بعضی از اساتید - کمرنگ شدن جایگاه اساتید با تجربه - امکان زیر شانه خالی کردن برخی از اساتید در اجرای فعالیتهای آموزشی	برنامه‌های درسی مجازی رسالت اساتید و موقعیت آنها را بواسطه زیر سوال رفتن جایگاه اصلی آنها در انجام آموزش و تدریس به خطر می‌اندازد (مصاحبه شوندگان ۲، ۵، ۱۲) و سبب می‌شود که «برخی از اساتید از ایفای وظایف خود شانه خالی کنند و علاوه بر این، روش های یاددهی - یادگیری را از حالت دیسیپلین خود خارج می‌سازد.» (مصاحبه شونده ۲). «برنامه‌های - درسی مجازی ممکن است نظام آموزش رسمی را ضعیف کنند، فرهنگ استادی و کلاس استاد را مقداری کاهش دهند». (مصاحبه شونده شماره ۱۰)
- عدم رعایت اصول برنامه ریزی درسی - یادگیری غیر فعال - - ابهام در فضای آموزشی - کنار زدن آموزش حضوری	کاهش تدوین اهداف کارآمد	- کم توجهی به تحقق اهداف - به انحراف کشیده شدن اهداف به واسطه فضای مجازی، - عدم کارایی اهداف - کاهش تحقق یادگیری عمیق، - توجه ناکافی به آینده مهارتی دانشجویان، - سردرگمی استاد و دانشجو - سست کردن نظام آموزش، کمرنگ شدن هدف، - توجه صرف به آموزش مجازی، کم توجهی به بخش آموزشی آن	گم شدن استاد و دانشجو در فضای دانش های انبوه و زیاد، موضوع دیگری است که در زمینه تهدیدات برنامه‌های درسی مجازی برای برنامه‌درسی در ایران خیلی وارد است و مصادق دارد (مصاحبه شوندگان شماره ۴ و ۱۴). برخی از دانشجویان، مسایل شخصی خود را از مسایل رسمی جدا نمی‌دانند و تمام مسایل شخصی خود را به اشتراک می‌گذارند (مصاحبه شوندگان شماره ۳ و ۷) در برنامه ریزی درسی برای برنامه‌های درسی مجازی، ممکن است به لحاظ حساسیتی که در تنظیم دوره و برنامه ریزی جلسات و مسایل فنی صرف می‌گردد، از بخش آموزشی و کیفیت آن غفلت شود و بنابراین بخش آموزشی فدای جنبه فنی آن شود (مصاحبه شوندگان ۷، ۱۴)
- برنامه ریزی درسی غیر بومی - استعمار فرهنگی - - سواد رسانه‌ای پایین -	نااهمخوانی ارزشی	- فیلتر نشدن اهداف توسط با ارزشهای جامعه، - تهاجم و تسلط ارزش های فرهنگی کشور - گسترش استفاده از فضای مجازی و بسط تهدید ارزشی و فرهنگی - تاثیرات جهانی شدن بر برنامه درسی - آمادگی محدود فراگیران در ارتباط با فضای مجازی و امکان اعتیاد به این فضا	اگر تهدیدات وجود داشته باشد، اهداف برنامه درسی سنتی کارایی خود را از دست داده (مصاحبه شوندگان ۴، ۸، ۱۱) و «با آموزش ندادن موضوعات مورد نیاز و ضروری برای فراگیران، نمی‌تواند پاسخگویی نیاز دانشجویی باشد که در آینده می‌خواهد مشغول فعالیتی شود» (مصاحبه شونده شماره ۸). برنامه - های درسی مجازی با نقاط ضعفی که در برخی مواقع دارند ممکن است بر اهداف برنامه درسی که دستیابی به تجربه آموزشی ساختار یافته است تاثیر بگذارند (مصاحبه شوندگان ۶، ۱۱)
- محتوای غیرعلمی	کاهش کیفیت	- انکای بیش از حد فضای مجازی به محتوا - محدود	برنامه‌های درسی مجازی انکای بیش از حدی به محتوا دارند. بدون محتوای

<p>مناسب و چندگانه نمی توان برنامه‌های درسی مجازی را ارایه نمود. این اتکا در سایر روش های آموزشی کمتر هست (مصاحبه شوندگان ۲،۱۳) باعث می شود که محتوای آموزشی، نظرات و محتوای دوره هایی را که توسط دانشگاه-ها و موسسات پیشرو تهیه و تدوین می گردند را به خورد دانشگاه ها در حال توسعه کند، زیرا این مراکز و دانشگاه ها از فناوری های آموزشی عقب هستند و تولید کننده نیستند و صرفا مصرف کننده هستند (تحلیل محتوا) (مصاحبه شوندگان ۱،۵، ۶)</p>	<p>شدن قلمرو فعالیت‌های یادگیری به واسطه محتوا - خطر سستی در جایگاه دیسپلینی محتوای درسی - خطر مصرف کننده صرف بودن دانشگاه های دیگر و استفاده ابزرای از محتوای سایرین، بازاری شدن آموزش - عدم انسجام در ارایه محتوا - بی قاعده شدن محتوا - تغییرات زودرس در محتوا،</p>	<p>محتوای علمی</p>	<p>- کم توجهی به منابع معتبر علمی - عدم رعایت اخلاق در نشر مطالب - تجاری سازی محتوای کاذب</p>
<p>در برنامه‌های درسی مجازی ، ممکن است آموزش دهنده به علت عدم شناخت صحیح از دانشجویان نتواند مفاهیم و مطالب را بر اساس نیازهای فردی دانشجویان، تدوین و تنظیم نماید در نتیجه نوعی انفصال بین محتوا و فراگیران صورت میگیرد (مصاحبه شوندگان ۴، ۵). چگونگی تطابق برنامه-های درسی مجازی با محتوای فرهنگی متفاوت ، از تهدیدهای برنامه‌های درسی مجازی برای محتوای برنامه درسی است که نیاز به برنامه ریزی دقیق را می طلبد (مصاحبه شوندگان ۱۸، ۱۳)</p>	<p>- توجه محدود به طراحی و اجرای برنامه درسی مجازی بر اساس نیازهای فردی - انفصال بین فراگیران و برنامه های درسی- عدم تطابق عناصر برنامه های درسی با محتوای فرهنگی متفاوت - توجه محدود به نیازسنجی در فرایند برنامه درسی، تاکید بیشتر بر حال نگری در طراحی و اجرای - اجرای الگویی و تقلیدی برنامه درسی در بخش اکثر موارد و عدم توجه به تفاوتها</p>	<p>توجه محدود به نیازهای آتی فراگیران</p>	<p>- کم توجهی به تفاوتهای فردی - رکود و جمود برنامه ریزی درسی - بسترسازی ناکافی</p>
<p>برنامه‌های درسی مجازی ممکن است ارزشیابی را مکانیکی و سنجش پذیر نمایند (مصاحبه شوندگان ۱، ۶، ۱۱، ۱۳، ۱۴) و دیگر نتوان ارزشیابی کیفی به عمل آورد (مصاحبه شوندگان ۲، ۶، ۱۴) و استدلال و قوه قضاوت فراگیران را سنجید (۱، ۹، ۱۳، ۱۴). روشهای ارزشیابی این دوره ها، خیلی تکنیکی و بسیار اندازه پذیر هست (مصاحبه شوندگان ۲، ۸، ۱۴) و «آزمون ها به صورت چندگزینه ای و تستی هستند» (مصاحبه شونده شماره ۱۴). در ارزشیابی از این برنامه‌های درسی مجازی ، تنها به ارزیابی سطوح پایین شناختی بلام یعنی دانش و فهم پرداخته می شود (مصاحبه شوندگان ۷، ۱۴). در ارزیابی از برنامه‌های درسی مجازی که به ارایه مهارتها می پردازند ممکن است ارزیابی از این مهارتها مطابق با مهارتهایی که فراگیران می بایست در بازار کار داشته باشند نباشد (مصاحبه شونده ۷). زیرا برنامه‌های درسی مجازی ارایه شده، بومی نبوده و در نتیجه کارفرمایان و کارشناسان داخلی در آن شرکت داشته اند و به همین دلیل ممکن است مطابق با بازار کار و مهارتهای مورد نیاز آن نباشد (مصاحبه شوندگان ۷، ۹، ۱۲).</p>	<p>- اندازه پذیر بودن افراطی، ارزشیابی صرفا بر اساس برون دادهای مجازی در فضایی فاقد نظارت کافی - ارزیابی نمودن سطوح پایین شناختی - نادیده گرفتن سطوح بالای شناختی - مکانیکی نمودن ارزشیابی - کم رنگ شدن ارزشیابی مهارتها - توجه ناکافی به سنجش استدلال و قوه قضاوت فراگیران - سنجش ناکافی سواد اجتماعی و هیجانی فراگیران - تاکید بیشتر بر محتوای محوری در ارزشیابی - تاکید بیشتر بر فعالیت‌های پژوهشی آماده و عدم سنجش فرایندی،</p>	<p>کمی و سطحی نمودن فرایند ارزشیابی</p>	<p>- ارزشیابی غیر جامع - کم توجهی به سطوح چندگانه یادگیری - کم توجهی به مهارتهای شناختی و فراشناختی - تکالیف یادگیری غیر علمی</p>

<p>«نگاه بدبینانه به برنامه‌های درسی مجازی، از جمله عوامل تهدیدات برنامه‌های درسی مجازی محسوب می‌گردد» (مصاحبه شونده شماره ۷) «مداخله و نقش مستقیم و غیرمستقیم دولت‌ها در برنامه‌های درسی مجازی تاثیرگذار است. احتمال دارد که با ارایه این دوره‌ها، دولت‌ها نقش خود را در القای ایدئولوژی‌ها و عقاید خود کم‌رنگ ببینند و نهادهای قدرت به خاطر آنکه توانمندی‌های تاثیرگذاری از دست آنها خارج می‌شود مقاومت نشان دهند» (مصاحبه شونده شماره ۸). یکی از عواملی که مانع اجرای موفق برنامه‌های درسی مجازی می‌گردد، تنگ نظری و بدینی‌های دانشگاه‌ها نسبت به این دوره‌ها می‌باشد. زیرا احساس می‌کنند که به اقتصادشان ضربه می‌خورد و میدان را خارج از کنترل می‌کند» (مصاحبه شونده شماره ۱۱، ۱۲).</p>	<p>-نگاه منفی به برنامه درسی مجازی در بیشتر دانشگاه‌ها-احساس تهدید اساتید نسبت به جایگاه و موقعیت خود، استرس و نگرانی اساتید ناآشنا با فضای مجازی-نگاهی تردیدگونه در اجرا برنامه درسی مجازی-نگاه بدبینانه جامعه به کارآمدی برنامه درسی مجازی، نبود بستر لازم فنی و مهارتی برای آموزش اساتید و دانشجویان در فضای مجازی</p>	<p>احساس بدبینی و تردید جامعه علمی نسبت به برنامه درسی مجازی</p>	<p>-سوگیری نسبت به برنامه درسی مجازی -ابهام و سردرگمی اساتید و دانشجویان -آمادگی ناکافی</p>
---	---	--	---

بحث

پژوهش به بررسی فرصت‌ها، تهدیدها، قوتها و ضعفهای برنامه‌های درسی مجازی پرداخت نتایج در بخش قوتها بیانگر آن است که کاربرد برنامه‌های درسی مجازی زمینه ارتقای دسترسی به برنامه درسی و فراگیرنده محوری در برنامه درسی و... رافراهم می‌سازد. لذا برنامه درسی مجازی به دنبال دستیابی به یادگیری واقعی است و سعی در افزایش ادراک حل مسئله در فراگیران دارد و نقش فعالی به فراگیران میدهد(گرگ و تاربا^۱، ۲۰۱۷؛ جین و لی^۲، ۲۰۱۹).

بر اساس یافته‌های پژوهش اینگونه استنباط می‌شود که پژوهش‌های متعددی (بلنجن و تورتن^۳، ۲۰۱۳)، جاکوبز^۴ (۲۰۱۳)، آگوالا^۵ (۲۰۱۲)، آلون^۶ (۲۰۱۲) در خصوص به کارگیری فناوریهای جدیدی چون برنامه‌های درسی مجازی در حوزه تعلیم و تربیت صورت گرفته است. عموم این پژوهش‌ها تاکید دارند که در صورت استفاده صحیح و مناسب از قابلیت‌های این فناوری می‌توان ارتقای پیشرفت تحصیلی، افزایش سرعت یادگیری، تفکر و استدلال عمیق تر، حمایت از مطالعه خود راهبر و بالا رفتن انگیزش تحصیلی در فراگیران را انتظار داشت. همچنین برنامه‌های درسی مجازی می‌توانند فراگیران را با متصل ساختن به منابع موجود و بهره‌گیری از آن‌ها ترغیب می‌کند. پتانسیل برنامه‌های درسی مجازی یادگیری معنا دار، صلاحیت زبان‌شناسی به زبان انگلیسی، بسط و تعمیق دانش قبلی و تقویت مهارت‌های فکری و مهارت‌های اجتماعی فرهنگی را تسهیل می‌سازند.

در راستای بررسی ضعف‌های برنامه‌های درسی مجازی پژوهش نشان داده است که مهمترین ضعف‌های برنامه درسی مجازی عبارتند از امکان دور شدن از موقعیت‌های حقیقی در آموزش، امکان سازمان نیافتگی مناسب آموزش، امکان افزایش بار مالی برنامه درسی، امکان انحصاری شدن تولید برنامه درسی توسط کشورهای ارایه دهنده، امکان عدم ارزیابی مهارت‌های سطح بالای تفکر، و..

1. Gregg, & Tarrier

2. Jin, & Lee

3. Belanger, & Thornton

4. Jacobs

5. Agarwala

6. Allon

درگیری بیش از حد اساتید در فضای مجازی و همچنین عدم امنیت کلاسی و کاهش اقتدار در حوزه فرهنگی و اجتماعی منجر شده تا معلمان نتوانند با آرامش خاطر به فعالیتهای خود در کلاس بپردازند. این مشکلات در سطوح فراگیران نیز حضور و مشارکت آنان را در فعالیتهای آموزشی به حداقل رسانده و سازمان و چیدمان طراحی آموزشی‌ها را با بی‌نظمی و اختلال مواجه ساخته است مشکلاتی اساتید و فراگیران در حوزه اقتصادی مواجه شده اند از جمله مواردی است که نیاز به بازبینی برنامه‌های آموزشی را ضروری مینماید. یکی از زیرساختهای ضروری حضور این سطوح در برنامه‌های درسی مجازی، توجه به بعد اقتصادی آن می‌باشد. متأسفانه تمامی فراگیران و اساتید توانایی تامین ابزار حضور در برنامه‌های درسی مجازی را دارا نمی‌باشند، همچنین اساتید با مشکلاتی نظیر خرابی ابزار آموزشی در فضای مجازی به علت استفاده بیش از حد از وسایل جهت تولید محتوای آموزشی و همچنین تامین هزینه اینترنت مواجه هستند و تاوما برنامه‌های درسی مجازی بستر ارزشیابی جامع و منصفانه را کم‌رنگ می‌سازد به گونه‌ای که فضای مجازی موجود برای ارزشیابی بیشتر به مهارتهای جزئی‌تر و سطوح پایین‌تر شناختی رفتاری و مهارتی اختصاص دارد و در نتیجه تفکرات سطح بالا ارزشیابی نمی‌شود و همین موضوع در نوع خود می‌تواند عواقب جدی به دنبال داشته باشد. بنابراین با آنکه آموزش مجازی باعث تحول در شیوه‌های یادگیری-یاددهی شده است اما نیاز به طراحی برنامه درسی مطابق با ویژگی‌ها، ابزار و امکاناتی که آموزش مجازی در اختیار ما قرار می‌دهد احساس می‌شود. بدون بازنگری و ایجاد برنامه درسی در سیستم آموزش عالی، آموزش مجازی با شکست مواجه می‌شود (دیناری و اندیشمند، ۱۴۰۰). یافته‌های پژوهش در زمینه ضعف برنامه درسی مجازی با یافته‌های دیناری و اندیشمند (۱۴۰۰)، لانگهست، استون، دلوری، اسکالی، کمبل و اسمیت (۲۰۲۰) همسو است.

مهمترین فرصتهای برنامه درسی مجازی عبارتند از کمک به گسترده‌تر نمودن عدالت آموزش دانشگاهی، امکان سرمایه‌گذاری و، کمک به روزآمد بودن دانش، امکان گسترش ارتباطات بین‌المللی در برنامه درسی آموزش عالی، و..

به عبارتی می‌توان گفت برنامه درسی مجازی ضمن حفظ سلامتی اساتید و دانشجویان و سایر افراد جامعه در مواردی همچون؛ عدم محدودیت زمان و مکان در بازخوانی و تدریس محتوای آموزشی، امکان توسعه ارزشیابی اثربخش آموزش مجازی، افزایش ارتباطات بین‌المللی در آموزش و برقراری ارتباط سریع و راحتتر ذینفعان و در کل بین‌المللی‌سازی برنامه‌های درسی خلاصه شده است. یکی از فرصتهای مهم مورتیدو، کرمفرو، کرزا و شلینگر (۲۰۲۰) نیز بر نقش برنامه درسی مجازی در نوآوری و بین‌المللی‌سازی برنامه‌های درسی تاکید داشتند.

مهمترین تهدیدها عبارتند از امکان اختلال در کارکرد دانشگاهی، عدم هدفمندی آموزش، و... است. در واقع برنامه‌های درسی مجازی علاوه بر اینکه فرصتهایی برای یادگیری بهتر فراهم می‌کنند و مهارتهای فراگیران را به صورت چندگانه با درگیری حواس مختلف تقویت می‌کند، تاوما چالشهایی نیز برای آموزش عالی در عرصه‌های انسانی، ساختاری و اجرایی دارند، مهمترین چالش‌های فعالیتهای یاددهی یادگیری در برنامه‌های درسی مجازی بدین شرح می‌باشند: عدم مشارکت فعال برخی از دانشجویان در مباحثات آنلاین (الون، ۲۰۱۲). آمادگی محدود برخی از اساتید و ضعف ارتباطات بین‌فراگیران و اساتید (الون، ۲۰۱۲، دانایر^۳، ۲۰۱۲). هزینه‌های مادی اینترنت و مشکلات سرعت و بارگذاری (بلانگر و تورنتن، ۲۰۱۳، هید^۴، ۲۰۱۳، کولوچ^۵، ۲۰۱۳). سطحی شدن فرایند ارزشیابی و ضعیف شدن دانش علمی دانشجویان (هید، ۲۰۱۳).

بنا بر تحقیقات انجام شده، بر خورد با چالش‌ها امری اجتناب‌ناپذیر است و یکی از عوامل به وجود آمدن چالش‌ها نبود دانش نوین و صحیح و استفاده نامناسب می‌باشد. دانش، نگرش، انگیزه کافی و بهبود امکانات و تجهیزات لازم می‌تواند این چالش‌ها را به فرصت تبدیل کند. تحقیق یو، چن، یانگ، وانگ و یین^۶ (۲۰۰۷)، ساندهیو و دی ولف^۷ (۲۰۱۰)، نشان دادند که اساتید که در زمینه‌های نوآوریهای مجازی چندانی ندارند و در این زمینه احساس نیاز می‌کنند و نیاز به دانش‌افزایی دارند (یلدیریم^۸، ۲۰۱۰). بر اساس مدل فیشریز (سیکاریز^۹، ۲۰۱۱) برخی از عناصر

1. Longhurst, Stone, Duloher, Scully, Campbell., & Smith

2. Mouratidou., Karamavrou., Karatza., and Schillinger.

3. Duneier

4. Head

5. Kolowich

6. Yu., Chen, Yang, Wang& Yen

7. Sandhu& De Wolf

8. Yildirim

9. Psycharis

مهمی که بر آمادگی آموزش الکترونیکی و علمی اساتید در زمینه کاهش نیازهای آموزشی و علمی مؤثرند، عبارت است از فناوری، فرهنگ، دانش و توانمندیهای رایانه‌ای افراد، توانمندی منابع و سرمایه.

یافته‌های پژوهش در کل به طور مستقیم و غیر مستقیم با یافته‌های بلنجر و تورنتون (۲۰۱۳)، جاکوبز (۲۰۱۳)، آگروال (۲۰۱۲)، آلون (۲۰۱۲) (اگروال، ۲۰۱۲؛ الون، ۲۰۱۲؛ بلنجر و تورتن، ۲۰۱۳؛ اونس^۱، ۲۰۱۲؛ فینی^۲، ۲۰۰۹، کال^۳، ۲۰۱۲؛ کلویج، ۲۰۱۳) همسو است این پژوهشگران نیز به طور کلی بر قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدهای مطرح شده برای برنامه‌های درسی مجازی اشاراتی داشتند.

نتیجه‌گیری

بنابراین از بررسی یافته‌های پژوهش و نتایج پژوهش‌های پیشین در راستای نگاه راهبردی به برنامه‌های درسی مجازی اینگونه استنباط می‌شود استفاده مؤثر از فضای مجازی در ارایه آموزش بیشتر به زمینه‌های روانی اجتماعی و سازمانی فراگیران و اساتید بستگی دارد تا به امکاناتی که خود فضای مجازی ارایه میدهد پنج عامل کمبود تجهیزات، کمبود حمایت آموزش عالی، نگاه بدبینانه به مزایای فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، اعتماد نداشتن و محدودیت زمان از موانع پذیرش برنامه درسی مجازی می‌باشد (مانگنیا^۴، ۲۰۰۳). همچنین مشارکت نکردن در برنامه‌های درسی مجازی، کمبود پشتیبانی اجتماعی، کمبود منابع و شکاف دیجیتالی از چالشهای کاربردی برنامه‌های درسی مجازی می‌باشد. از طرفی این مسائل هم مطرح است که با بسط تدریجی برنامه‌های درسی مجازی در فضای آموزشی جایگاه و اعتبار استاد را خدشه دار نموده و فرایند برنامه‌ریزی درسی به صورت کارآمد تدوین و اجرا نمی‌شود و با بسط نگاه محدود و عینی به فرایند ارزشیابی، ارزشیابی جامع فراگیران دچار خدشه خواهد شد و نهایتاً جایگاه برنامه‌های درسی به صورت تدریجی افت می‌یابد. بنابراین، برنامه‌های درسی مجازی ممکن است تهدیدهایی بر روی توسعه رشد اجتماعی، کارکرد برنامه‌های درسی، اعتبار علمی مدرسان، عناصر برنامه‌های درسی، سازمان محتوا، تطابق محتوا با نیازهای مخاطبان، فرایند ارزشیابی داشته باشد.

در مجموع میتوان گفت که هر چند در اوایل کار، برنامه‌های درسی مجازی در ایران به دلیل فراهم نبودن زیرساختهای ضروری، در طراحی و اجرا با چالشهایی روبه رو شده است اما با گذشت زمان و به تدریج با اقدامات حرفه‌ای مسئولان آموزشی، ارائه‌ی بسته‌های اینترنتی رایگان جهت آموزش توسط دولت، برگزاری کارگاهها و دوره‌های الکترونیکی مناسب جهت توانمندسازی اساتید در زمینه‌ی برنامه‌های درسی مجازی ... به نوعی ضعفها و چالشها را کمتر کرده است و البته برای استفاده بهینه از امکانات برنامه‌های درسی مجازی، باید فرهنگ به کارگیری این شیوه ترویج شود و زیرساختهای سخت افزاری و نرم افزاری فراهم گردد.

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از متخصصان برنامه درسی، طراحان، مدرسان برنامه‌های درسی مجازی و دانشجویان شرکت کننده در پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.

^۱. Evans

^۲. Fini

^۳. Kaul

^۴. Mungania

References

- Abassi, Z., & Kelari, F. (2020). International Students' Attitudes Toward Online Courses and Social Media in Persian Language Learning: Before and After COVID-19. *Iranian Journal of Sociolinguistics*, 4(12), 39-51.
- Abeer. W.. & Miri. B. (2014). Students' preferences and views about learning in a MOOC. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 152, 318-323.
- Agarwala, M. (2013). A research summary of MOOC completion rates. Retrieved from <http://edlab.tc.columbia.edu/index.php?q=node/8990>
- Allon, G. (2012). 'Operations Management', Udemy. *Chronicle of Higher Education*, 59(6), B10-11.
- Belanger, Y., & Thornton, J. (2013). Bioelectricity: A quantitative approach. Retrieved on May 7 from <http://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle>
- Beránek, L., Remeš, R. (2012) 'The course of e-commerce based on active learning, 9th International Conference on Efficiency and Responsibility in Education (ERIE 2012), pp. 36.
- Black. E.. Ferdig. R.. & Thompson. L. A. (2021). K-12 virtual schooling, COVID-19, and student success. *JAMA pediatrics*, 175(2), 119-120.
- Dhawan. S. (2020). Online learning: A panacea in the time of COVID-19 crisis. *Journal of Educational Technology Systems*, 49(1), 5-22
- Dinari, S., & Andishmand, V. (2020). Examining the integration of the curriculum of higher education with information technology with the approach of virtual education. *Journal of New Developments in Educational Management*, 3, 101-116.
- Duneier, M. (2012). Teaching to the world from central New Jersey. *Chronicle of Higher Education*, 59(2), 24.
- Evans, D. (2012). Introduction to computer science. Udacity. *Chronicle of Higher Education*, 59(6), B11.
- Fallah Haghghi, N., Ramadanpour, Q., Mirtrabi, M., & Al-Sadat; B, Massoud. (2019). Strengths, weaknesses, opportunities and threats of setting up knowledge-based companies by faculty members of Scientific and Industrial Research Organization of Iran. *Technology Development Management Quarterly*, 8(1), 47-91.
- Fini. A. (2009). The technological dimension of a massive open online course: The case of the CCK08 course tools. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 10(5).
- Gregg, L., & Tarrier, N. (2017). Virtual reality in mental health: A review of the literature. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 42(2): 343-54.
- Head, K. (2013). Massive open online adventure. *Chronicle of Higher Education*, 59(34), B24-25.
- Jacobs, A. J. (2013). Two cheers for Web U! *New York Times*, 162(56113), 1-7.
- Jerry, B. (2000). The E- potential. Retrieved from www.kdgonline.com/webpages/whitepapercontent2.
- Jin, Y.. & Lee. S. (2019). Designing in virtual reality: a comparison of problem-solving styles between desktop and VR environments. *Digital Creativity*, 30(2), 107-126.
- Kaul, G. (2012). 'Introduction to finance', Coursera. *Chronicle of Higher Education*, 59(6), B8.
- Kim. J. (2020). Learning and teaching online during Covid-19: Experiences of student teachers in an early childhood education practicum. *International Journal of Early Childhood*, 52(2), 145-158.
- Kolowich, S. (2013). The professors who make the MOOCs. *Chronicle of Higher Education*, 59(28), A20-A23.
- Kop, R. (2011). The challenges to connectivist learning on open online networks: Learning experiences during a massive open online course. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 12(3), 19-38.
- Longhurst. G. J.. Stone. D. M.. Duloher. K.. Scully. D.. Campbell. T.. & Smith. C. F. (2020). Strength. weakness. opportunity. threat (SWOT) analysis of the adaptations to anatomical education in the United Kingdom and Republic of Ireland in response to the Covid-19 pandemic. *Anatomical sciences education*, 13(3), 301-311.
- Mirhaji, S. S., Suleimanpour, M., Sabouri, A. A., & Bazargan, A. (2019). A look at covid-19 and the evolution of university education in the world: dangers and prospects. *Environmental Risk Management*, 7(2), 197-223.
- Mohammadi M., Keshavarzi F., Naseri Jahromi R., Naseri Jahromi R., Hesampoor Z., & Mirghafari F. (2020). Analyzing the Parents' Experiences of First course Elementary School Students from the Challenges of Virtual Education with Social Networks in the Time of Coronavirus Outbreak. *Journal title*, 7 (40), 74-101

- Mouratidou. K., Karamavrou. S., Karatza. S., & Schillinger. M. (2020). Aggressive and socially insecure behaviors in kindergarten and elementary school students: A comparative study concerning gender, age and geographical background of children in Northern Greece. *Social Psychology of Education*, 23, 259-277.
- Mungania, P. (2003). The seven e-learning barriers facing employees. *The Masie Centre*.
- Muthurasad. T., Aiswarva. S., Aditva. K. S., & Jha. G. K. (2021). Students' perception and preference for online education in India during COVID-19 pandemic. *Social Sciences & Humanities Open*, 3(1), 100101.
- OESD. 2008. TALIS Technical Reports. Teaching and Learning International Survey. (2008)
- Potter. W. J. (2013). Synthesizing a working definition of "mass" media. *Review of Communication Research*, 1, 1-30.
- Psycharis, S (2011). *Presumptions and actions affecting an e-learning adoption by the educational system Implementation using virtual private networks*, University of the Aegean – Department of Primary Education and Greek Pedagogical Institute, ([http://www.eurodl.org/?p=&sp=full article =204](http://www.eurodl.org/?p=&sp=full+article+204)).
- Saberi.R.,& sharifzade.M.(2018). Curriculum assessment implemented in virtual education at Farhangian University in terms of needs, content and methodology in virtual education. *Education Teacher For Strategies New of journal Quarterly-bi A*,(8), 11-21.
- Salimi, Gh.,Nazari,E.,Safavi, A.A.,Mohammadi,M.,&Shafie,M.(2020). Analysis of virtual research teams in the country's higher education system: a study qualitative case. *New Approaches in Educational Administration*,11(46),105-126.
- Sandhu. P., & de Wolf. M. (2020). The impact of COVID-19 on the undergraduate medical curriculum. *Medical Education Online*, 25(1), 1764740.
- Shafii Sarostani, M., & Safari Sahlabadi, M. (2019). Examining the role of virtual training of teachers after the spread of the Corona virus, The First National Conference on Applied research in education and training processes, Minab.
- Siemens, G. (2013). What is the theory that underpins our MOOCs? <http://www.elearnspace.org/blog/2012/06/03/what-is-the-theory-that-underpins-our-moocs/>
- Yildirim. S. (2007). Current utilization of ICT in Turkish basic education schools: A review of teacher's ICT use and barriers to integration. *International journal of instructional media*, 34(2), 171.
- Yu. S., Chen. I. J., Yang. K. F., Wang. T. F., & Yen. L. L. (2007). A feasibility study on the adoption of e-learning for public health nurse continuing education in Taiwan. *Nurse Education Today*, 27(7), 755-761.